

like simple and understandable way without undue burden. There is already helping human logic and speculation. Later populism «fueled» autocrats. This successful combination for personal expression and the protection of their own ego. And populist dictators helps keep power in their hands. It's like a panacea to flourish «decorative democracy» illusory and civil rights. However, the appeal of various political forces to the people, and even more speculation name of the people, not populism. The amplitude of the term in Western science is so great that it makes it difficult to develop a scientific definition. The path to enlightenment is through the issue of populism study the specificity of each phenomenon called populist. A kind of positive message of populism is often abstract demand the return of people power as a result of the removal from power of current at a particular time, groups, political parties and the transfer of power « true « representatives of the people. According populism seeks to correct, amend the rules adopted on the basis only of interest position his political force, disregarding the interests of other political actors.

Key words: populism, ideology, political system, election, regime.

УДК 323

Клюй А. І.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпропетровськ, Україна), E-mail: kafpol@ukr.net

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ІДЕАЛ Г. С. СКОВОРОДИ

Анотація. Розглядається концепція ідеального суспільно-політичного порядку Г. С. Сковороди як філософсько-світоглядна система. Особлива увага приділяється поняттям гуманізму, толерантності як критеріям ідеального суспільства Г. Сковороди, а також цінності свободи як основоположної в соціально-політичній активності людини. Суспільно-політичні аспекти творчості Сковороди аналізуються крізь призму екзистенціалізму та соціального конструктивізму.

Ключові слова: Г. Сковорода, ідеальний суспільно-політичний лад, «сродна праця», національний характер, екзистенціалізм, соціальний конструктивізм, толерантність, гуманізм

Дослідження спадщини соціально-політичної думки українських класиків залишається актуальним протягом останніх десятиліть. Поруч із процесами становлення моделей самоідентифікації українського народу та розвиток державотворчих процесів, звернення до таких постатей як Григорій Сковорода вирішує відразу декілька ключових задач. По-перше, українська суспільно-політична думка в цілому ще має осмислити місце та значення філософсько-світоглядної концепції Г. Сковороди в контексті формування суто української суспільно-політичної світоглядної парадигми. По-друге, гуманістичні ідеї Григорія Сковороди мають посісти відповідне місце в світовій гуманістичній думці. По-третє, деякі філософські та антропологічні прозріння цього видатного українського мислителя мають знаходити достойне відображення не тільки у програмах наукових досліджень, а й у реальному політичному порядку денному, оскільки ці прозріння властиві суто українській ментальності.

Постановка питання щодо суспільно-політичного ідеалу передбачає дослідження співвідношення «бажаного» та реального в суспільно-політичному просторі в масовій свідомості та культурній рефлексії даного народу. Культурна рефлексія щодо суспільно-політичного ідеалу фіксує та розвиває ідеї щодо «ідеальної держави», «ідеального громадянина», «ідеальної форми правління», «благополучного суспільства». Ці ідеї зосереджені як в сфері елітарної творчості, так і в спонтанній творчості мас. Філософська та суспільно-політична рефлексія Г. Сковороди поєднує ці два аспекти суспільного ідеотворення і являє собою специфічний спосіб мислення та симбіотичний творчий продукт, що має специфічні риси українського

національного характеру.

Серед численних дослідників творчої спадщини Г. Сковороди можна назвати таких авторів, як Б. Кухта, В. Левченко, М. Мовчан, Л. Панишин, М. Попович, В. Потульницький та інших.

Основною метою даної статті є дослідити суспільно-політичні погляди Г.С.Сковороди щодо ідеального суспільно-політичного устрою, ролі та місця людини в цьому устрої, а також специфічні ментальні особливості ідеальних уявлень філософа в аспекті українського національного характеру.

Вихідним пунктом суспільно-політичних поглядів Г. С. Сковороди є принципом своєрідного трикутника: людина («мікрокосм») – світ («макрокосм») – Біблія («мезокосм» трансцендентних) символів, які опосередковують смислові структури двох перших «світів», а також надають їм софійного виміру, виявляючи їхній передвічний смисл, явищ через Слово Боже). «Не прекрасний ли храм премудраго Бога мыр сей? Суть же тры мыры. Первыи есть всеобщий и мыр обительный, где все рожденное обитает. Сей составлен из безчисленных мыр-мыров и есть великий мыр. Другиі два суть частинныи и малыи мыры. Первыи мікрокозм, сиречь – мырик, мырок или человек. Вторый мыр символичный, сиречь Библия... А Библия есть символичный мыр, затем что в ней собранныя небесных, земных и преисподних тварей фигуры, дабы они были монументами, ведущими мысль нашу в понятие вечныя натуры, утаенныя в тленной так, как рисунок в красках своих» [1, с.338].

Тому його можна віднести до тих мислителів, вчення яких перебуває у повній гармонії з їхнім життям. Онтологічною основою вчення Г. С. Сковороди є концепція трьох світів: макрокосму («обительный мир», всесвіт), мікрокосму (людина) і світу символів (Біблія). Суть думки про «три світи» йде від Філона та Климента Олександрійського і полягає ось в чому: Бог об'явив себе як в природі, так і в людині та Святому письмі (Біблії), – тобто природа, людське серце та Біблія є трьома «книгами-світами», читаючи які, людина годна пізнати ество речей. Звідси випливає і відоме гасло Г.С. Сковороди: «Пізнай себе! Знехтуй земним, дивись на нематеріальне, З видимого пізнавай невидиме», – як дуже важливе й прикметне для його поглядів – не даром Г.С. Сковороду давно і цілком охрестили «філософом себепізнання» [2, с.11].

Дослідник естетико-філософських аспектів творчості Г. Сковороди В. Левченко вказує на наявність найбільш бажаної та важливої риси суспільства, де може реалізуватись гармонійна взаємодія та співжиття людей, – толерантність [3]. Соціальне буття розглядається Г. Сковородою головним чином у позиції до людини як суб'єкта сприйняття та інтерпретації всього зовнішнього по відношенню до неї світу, включаючи культуру та суспільство. Мислитель досліджує, наприклад, мистецтво як універсальний суб'єкт впливу на людину. Найголовнішою функцією мистецтва, на думку Г.Сковороди, саме є його потенційна спроможність формувати гуманістичні принципи, які стають одночасно відповідями на екзистенційні питання людського буття, і одночасно впливають на атмосферу соціального буття людини, характер її убудованості в суспільний порядок.

Однією з характерних рис української філософії, що проявилась у творчій спадщині Г. Сковороди – це екзистенційний дух мислення, філософська зосередженість на ролі і призначенні людини у світі [4]. Славний вислів Григорія Сковороди «Світ ловив мене, але не спіймав» визначає життєву позицію людини, яка знає, що таке бути собою, цінує особисту свободу і в ім'я цих цінностей тримає себе на відстані від соціального життя. Проте його самотність у жодному разі не можна назвати соціальною. Ця життєва позиція, що виражена вчинками і поведінкою, вказує все ж не на ізоляцію від світу, а на вияв усамітнення.

Сковородине усамітнення не є самоізоляцією від людей, він просто прагне такого спілкування, в якому б відкривалося людям вічне, абсолютне, нескінченне. Прикладами такого своєрідного спілкування є його твори, написані у формі діалогу.

Діалоги українського любомудра вводять співбесідника в таємницю невидимої природи через матеріальну річ, фігуру, образ, «бовван», що виступає символом чи то позначкою для скінченного людського розуму на шляху пізнання Вічного, Абсолютного, тобто Бога... Звернення людини до себе, пізнання себе – це осягнення нескінченного, Бога. А пізнати себе людина має серцем, тоді вона «вчує» свою природу, а отже наблизиться до Бога, Єдиного. «Світ спить!... Спить, простягнувшись, глибоко, немов прибитий! А пастирі його не будять. Ні, ще погладжують: «Спи, спи, не бійся! Хороше місце – чого боятися?». Чуєш, християнине, з твоїм поганським серцем! Чи станеш колись людиною? Щастя ні від небес, ні від землі не залежить. Не шукай його за морем, не випрошуй його в людини, не волочись по палацах, не повзай по земній кулі, не броди по Єрусалимах. Шукай у собі самому. Пізнай себе, і живи життям, тобі властивим...» [5]

У творах Г. Сковороди вагомим екзистенційним та ціннісним модусом є свобода, яку мислитель вважає запорукою вільного розвитку людських чеснот і здібностей, основою суспільної гармонії, без якої не може утвердитись справедливість. У вірші «De libertate» розмірковує над поняттям свобода і славить «отця вольності» гетьмана Б. Хмельницького: «Що є свобода? Добро в ній яке? / Кажуть, неначе воно золотее? / Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото, / Проти свободи воно лиш болото. / О, якби в дурні мені не пошитись, / Щоб без свободи не міг я лишитись. / Слава навіки буде з тобою, / Вольності отче, Богдане-герою!» [6, с.85].

Г. Сковорода робить акценти на внутрішній духовній свободі, котра приводить до духовного визволення від непотрібних людині спокус і зла навколишнього світу. Вільна духовно, внутрішньо суверенна людина була для нього ідеалом. Особливо важливою для людини є свобода волі тоді, коли вона повинна визначитися із своїм покликанням, із своєю «сродною» працею. Філософ переконаний, що людина стане вільною тільки тоді, коли не буде ні від кого залежна.

Екзистенційний вимір духовності людини в Г. Сковороди пов'язаний з розумінням багатьох екзистенціалів, які він переживає (гріх, відчай, страх, самотність, любов, свобода та ін.). Надзвичайно важливими для мислителя були: страх, самотність, любов і свобода. В його творах вони так чи інакше, в тій чи іншій мірі пов'язані один з одним. Страх і самотність мандрівний філософ вважав реально існуючими, неминучими, але й не бажаними. Подолання їх у житті кожної людини – це суттєвий крок у вдосконаленні духовності. Життєствердні модуси буття у Г. Сковороди – любов і свобода. Вони допомагають долати страх і самотність. Вершина любові – християнська любов до ближнього. Любов співвідноситься з дружбаю між людьми. Філософ вказує на переживання дружби і любові, яке приносить моральне задоволення, розвиває духовність.

Щодо свободи, то у Г. Сковороди немає ні свободи для чогось, ні свободи від чогось. Вона у нього одна і самодостатня. Людина повинна бути вільною для самої себе, для своєї найголовнішої мети – щастя. Людина щаслива перш за все завдяки її серцю, воно є «головою всього в людині», «коренем життя і обителлю вогню і любові» [4]. Наголошуючи на необхідності самопізнання, Сковорода зазначав, що пізнати себе і знайти людину – це одне і те саме. Людина повинна любити саму себе і завдяки цьому вона зможе полюбити й інших людей. Саме це є однією з умов досягнення щастя. На основі такої думки мислителя можна стверджувати, що індивідуальне щастя є передумовою щасливого суспільства.

Третій аспект відношення людини до світу – її відповідальність за власну діяльність та за відчуття, яких вона прагне. Людина несе відповідальність перед собою за те, чи надасть вона перевагу матеріальним цінностям, а чи буде прагнути збагатити свій внутрішній світ та отримати свободу від зовнішнього світу. Бути вільним від світу означає свободу людини від усього тлінного, мінливого, тимчасового, що несе світ матеріальних речей. Він вважав, що у людині відбувається вічна боротьба ангельського та сатанинського начал. На думку, Сковороди, сили для бо-

ротьби зі злом містяться у самій людині, вони дані їй від природи. Для того щоб виявити ці сили, потрібно пізнати самого себе, знайти свою «споріднену» працю та жити у гармонії з собою, природою, навколишнім світом. Український мислитель був переконаний, що принцип «сродної» праці повинен лежати в основі фундаменту суспільного ладу. В зв'язку з цим «він стверджував: людина відносно себе повинна знати свою «сродність», своє призначення, пам'ятаючи, що вона не тільки частина природи, але і частина суспільства» [7, с.493]. Лише «споріднена» праця, вважав філософ, зможе зробити потрібне неважким, а важке – непотрібним.

Дослідник Л.Павлишин вважає, що вищезазначені думки Г. С. Сковороди дають підстави визначити, до якої парадигми самореалізації особистості більш схильний філософ-мандрівник. Традиційно виділяють есенціальну та екзистенціальну парадигми. Перша бере свій початок у напрацюваннях Аристотеля та остаточно кристалізується у філософській системі Г. Гегеля, сутність цієї парадигми виявляється у домінуванні соціального аспекту самореалізації, оскільки розумність та соціальність репрезентуються як засадничі родові характеристики людини. Самореалізація у такому контексті постає як відповідність певним соціальним канонам та дотримання етичних норм. Друга парадигма, ототожнюючи соціальне життя з повсякденним, тобто несправжнім буттям, заперечує можливість дійсної самореалізації у межах соціуму, вимагає повернення до справжнього буття, до внутрішньої сутності людини, а у потрактуванні М. О. Бердяєва – до співтворчості людини та Бога. Це нагадує думку Г. С. Сковороди, що існування емпіричного світу є результатом Божественного промислу, а людині у актах безпосереднього досвіду дано бачити лише сам феномен світу, тоді як початок й кінець, причина й мета існування світу приховані в Богові.

Дійсна самореалізація, згідно з екзистенційною парадигмою, можлива лише завдяки усвідомленню власної екзистенції, розтотоженню особистості з реаліями соціального життя, які були атрибутами її існування в соціумі.

Оскільки суспільно-політичні ідеали є суттєвими елементами національної ідеї та національної самосвідомості в тому числі, проблематика ідеального, «бажаного» в розумінні людиною держави, суспільно-політичного ладу, місця в ньому людини, роль громадянина та громадянськості, посідає значне місце в політологічному дискурсі. Радянські ідеали громадянина та держави, поняття ідеального суспільно-політичного ладу зазнали суттєвих модифікацій в політичній свідомості сучасних українців, але новітні уявлення про ідеальну державу, громадянина, людини в цілому, залишаються еклектичним поєднанням радянської традиції та проукраїнських патріотичних установок, що поєднується із особистим досвідом операцій в соціально-політичному просторі. Тож, в цілому, можна зробити висновок про недостатню розробленість теми ідеального, «бажаного» щодо держави та громадянина, їх взаємовідношення та взаємної відповідальності, а значить, можна констатувати актуальність та необхідність розробки даної теми та наукової рефлексії відносно названих понять. «Національна ідея має містити у собі проєкт майбутнього, суспільний ідеал, уявлення про шляхи і засоби його досягнення. Водночас, плануючи майбутнє, народ повинен виходити зі свого історичного досвіду, залучати на підтримку національну традицію. І поки традиція впливає з міфотворчості, то і національний проєкт неминує буде зведений до містичного моделювання – пафосно оформленого, але практично марного» [8, с.315].

В результаті проведеної досить стислої розвідки можна зробити наступні висновки. Серед найбільш визначних українських мислителів Григорій Сковорода посідає досить особливе місце, запропонувавши специфічні світоглядні засади в своїх багатоманітних в стилістичному розумінні роботах. Будучи філософом за покликанням душі, він вводить в український суспільно-політичний дискурс світоглядні поняття «серцевості», інтуїтивного сприйняття світського порядку, які стали, в свою чергу, елементами теоретичних конструктів української національної ідеї в

подальшому.

З точки зору конструктивізму світові надають смисл саме ідеальні чинники, такі як, норми, правила, цінності, ідеї. Саме тому, надбання філософської та суспільно-політичної думки, яка містить в собі ціннісні, ідеалістичні, нормативні, світоглядні елементи, стають основою для таких компонентів політичної свідомості як політичні орієнтації, відношення, політичні цінності, політичні ідеали, а також, власне, політичні ідеології. «Мисленнева рефлексія – така ж форма соціальної реальності, як і соціальна практика. Суспільство під перами конструктивістів виступає не як реально існуюча система, а як конструкт, сума суб'єктивних уявлень і способів опісання» [9, с.21].

Ідеали Г.Сковороди щодо суспільно-політичного ладу та місця в ньому людини витікають з його світоглядної, моральної позиції. Слідуючи логікою його творів, можна зробити висновок, що Сковорода бачить в якості бажаного таке суспільство, в основу якого покладено самовдосконалення та прагнення до мудрості людей, де кожна людина займається тією справою, яка дозволяє їй бути щасливою. По великому рахунку, ці ідеї випередили постмодерністські концепції щастя людини як основної мети держави та суспільства. Але щастя людини у Сковороди позбавлено споживчого компоненту і витікає з мудрості людини, яка націлена на самопізнання та самовдосконалення, що не передбачає агресивного перетворення оточуючого світу та відповідні прояви конкуренції із собі подібними. Навпаки, Сковорода, закликає звертатись вглиб себе самого, знову-таки не з метою відділитись від світу, протиставити себе світові, а, скоріше, наблизитись до такого стану, коли людина в суспільстві схильна до конструктивного спів-життя, коекзистенції, кооперації, яка ймовірно мала б привести до свідомої самоорганізації.

Це звернення до себе громадянина, що живе в державі, можна розглядати і як спосіб перевіряти свій внутрішній ціннісний та моральний компас, співставляти його вказівки із викликами, що надходять з суспільства та провокуються державою. В такій соціальній конструкції, де людина налаштована на сумлінний аналіз зовнішніх сигналів, різко знижується можливість для маніпуляцій масовою свідомістю, а також ускладнюється можливість вертикального авторитарного управління. В той же час, ідеальний громадянин Сковороди схильний скоріше до самоорганізації та координації зусиль з іншими громадянами, що займаються «сродною» працею, постійно пропускають свої відносини з оточуючим світом через моральні фільтри та ціннісні установки, віднайдені в результаті глибокого самоусвідомлення та самовдосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Сковорода Г. С. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / Г. С. Сковорода. – К.: Наукова думка, 1983. – 542 с.
2. Сковорода Григорій. Вибрані твори в українських перекладах / Григорій Сковорода. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. – 144 с.
3. Левченко В. В. Естетика філософії Г. С. Сковороди: інтерпретації зворотного шляху в майбутнє постмодерну / В. В. Левченко // ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2000. – №37. – С. 19-23.
4. Мовчан М. М. Екзистенціали людського буття у філософії Григорія Сковороди: страх, самотність, любов, свобода / М. М. Мовчан // Гілея: науковий вісник. – 2001. – Вип. 50. (№8) – С. 484 – 489.
5. Захара І. С. Проблеми людини в українській філософії XVI–XVIII ст. / І. С. Захара, М. В. Кашуба, О. В. Матковська та ін. [Відп. ред. Кашуба М.В.]. – Львів: Логос, 1998. – 240 с.
6. Сковорода Г. Твори: У 2 т. / Г. Сковорода. – К.: Обереги, 2005. – 2-е вид., виправ. – Т. 1. – 528 с.
7. Павлишин Л. Г. Володимир Винниченко та Григорій Сковорода про гармонійне життя людини як невід'ємний атрибут щастя / Л. Г. Павлишин // Гілея: науковий вісник. – 2001. – Вип. 50. (№8) – С. 490 – 494.
8. Проблеми української політики: аналітичні доповіді Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К.: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса

НАН України, 2010. – 410 с.

9. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с. – С.21.

REFERENCES:

1. Skovoroda, G.S. (1983) *Virshi. Pisni. Bayky. Dialohy. Traktaty. Prytchi. Prozovi pereklady. Lysty* [Poems. Songs. Bikes. Dialogues. Treatises. Proverbs. Prose translations. Letters], Naukova dumka, Kyiv.

2. Skovoroda G. (2003) *Vybrani tvory v ukrayyns'kykh perekladach* [Selected works in Ukrainian translation], Vesta: Vydavnytstvo «Ranok», Kharkiv.

3. Levchenko, V.V. (2000) 'Estetyka filosofiyi H.S. Skovorody: interpretaciyi zvorotnoho šljachu v majbutnje postmodernu' [Aesthetics philosophy of G.S. Skovoroda: interpretation of the way back to the postmodern future], *VISNYK Zhytomyrskogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka* [Bulletin of Ivan Franko Zhitomyr national university], №37, pp. 19-23.

4. Movchan, M.M. (2001) 'Ekzystentsialy lyudskogo buttia u filosofiyi Grygoriya Skovorody: strakh, samotnist, lyubov, svoboda' [Existentials of the human being in philosophy of G. Skovoroda: fear, loneliness, love, freedom], *Hileja: naukovyj visnyk* [Gilea: Research Bulletin], Vyp. 50, №8, pp.484 – 489.

5. Zachara, I.S. & [et al.] (1998) *Problemy liudyny v ukrayynskiy filosofiyi XVI–XVIII st.* [Problems of human in Ukrainian philosophy of XVI–XVIII centuries], Logos, Lviv.

6. Skovoroda G. (2005) *Tvory: U 2 t.* [Works: in 2 vol.], Vol. 1, Oberehy, Kyiv.

7. Pavlyshyn L.H. (2010) 'Volodymyr Vynnychenko ta Gryhoriy Skovoroda pro harmoniynе zhyttia liudyny yak nevidymnyy atrybut shchastia' [Vladimir Vinnichenko and Gregoriy Skovoroda on a harmonious life as an essential attribute of happiness], *Hileja: naukovyj visnyk* [Gilea: Research Bulletin], Vyp. 50, №8, pp. 490 – 494.

8. *Problemy ukrayynskoyi polityky: analitychni dopovidi Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F.Kurasa NAN Ukrayiny* (2010) [Problems of Ukrainian politics: analytical report of the Institute of Political and Ethnic Studies named after I.F. Kurasa NAS of Ukraine], IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, Kyiv.

9. Nagorna, L.P. (2005) *Politychna mova i movna polityka: diapazon mozhylostey politychnoyi lingvistyky* [Political language and language policy: the range of possibilities of political linguistics], Svitogljad, Kyiv.

Клюй А. И., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры политологии Днепропетровского национального университета имени Олеса Гончара (Днепропетровск, Украина), E-mail: kafpol@ukr.net

Социально-политический идеал Г. С.Сковороды

Аннотация. Рассматривается концепция идеального общественно-политического порядка Г. С. Сковороды как философско-мировоззренческая система. Особенное внимание уделяется понятиям гуманизма, толерантности как критериям идеального общества Г. Сковороды, а также ценности свободы как основополагающей в социально-политической активности человека. Социально-политические аспекты творчества Сковороды анализируются сквозь призму экзистенциализма и социального конструктивизма.

Ключевые слова: Г. Сковорода, идеальный социально-политический порядок, «сродный труд», национальный характер, экзистенциализм, социальный конструктивизм, толерантность, гуманизм

Klyuy A. I., PhD in historical sciences, associate professor, associate professor of the department of political science, Oles Honchar Dnipropetrovsk national university (Dnepropetrovsk, Ukraine), E-mail: kafpol@ukr.net

Social-political ideal of G. S. Scovoroda

Abstract. The most important argument, which could be the basis of this article actuality, is the universal request of the social-political ideals in the national consequence and national idea forming and development. Specific of the G. Scovoroda's world view, logic in the comprehension of the human, humanity, sociality is grounded on the concept of the «cordiality» and the «affined work», on his life style and social position.

When we talk about social-political ideal, we have to make deal with the mental construction of «wished» in the social and national consequence, suitable political attitudes, stereotypes and norms. As to Ukraine, we might fix the process of the forming and structuring such mental construction as

in the national consequence, such as in the political science discourse. Apart from the fact that the G. Skovoroda's heritage is researched by very broad circle of researchers, his social-political ideal is very actual and perspective subject for a modern political science.

The conception of the G. Skovoroda's social-political order is considered as a immanently realized philosophical-worldview paradigm. Special attention is paid to the humanistic and tolerance concepts as criteria of the ideal social of G. Skovoroda, and the volume of the freedom as a basic of the social-political activity of the people. Social-political aspects of the Skovoroda's are analyzed through the existentialism and social constructivism.

The main subject of this article is the social-political G. Skovoroda's view about the ideal social-political order, role and place of the human in this order, and the special mental particularity of the philosopher's ideal points of view in the Ukrainian national character aspects.

From the perspective of the constructivism, the sense of the life is corresponded by the ideal factors, as norms, rules, values, ideas. Therefore, the elements of the philosophic and social-political think, which contains the all this factors, became the basis for the political orientation, relations, values and political ideologies at the same.

Skovoroda considered the wished society as society, which is based on the self-cultivation, the pursuit to the wisdom, were the each man does his own case, which let him leave and be happy. This ideas of Skovoroda prevents the postmodernism concepts of the human happiness as the general aim of the state and the society. The ideal citizen of the Skovoroda is inclined to the self-organization and self-coordination in the social space.

Key words: *G. Skovoroda, ideal social-political order, «affined work», national character, existentialism, social constructivism, tolerance, humanism*

УДК 323

Кравченко В. Ю.

аспірант кафедри політології

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
(Дніпропетровськ, Україна), E-mail: darkliths@rambler.ru

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЛЯ

Анотація. *Представлено огляд теоретичних та емпіричних підходів до розуміння політичного насилля через призму економічного розвитку, бідності і нерівності. Виявлено вагомі підстави, які вказують на посилення внутрішньодержавних форм насилля в умовах економічної кризи, крайньої соціально-економічної поляризації суспільства.*

Ключові слова: *політичне насилля, бідність, нерівність, економічний розвиток, громадянська війна, депривація.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Протягом усієї історії людства насилля було невід'ємною частиною соціально-політичних відносин. Мислителі кожної епохи прагнули зрозуміти його природу, джерела і функції. Останнім часом, дослідники все активніше почали вивчати характер взаємозв'язку між рівнем бідності, соціальною нерівністю, політичною поведінкою індивідів та інтенсивністю різних форм колективного насилля. Соціально-економічні зміни і кризи розглядаються в якості визначального фактору ескалації окремих форм політичної боротьби із застосуванням насилля. В умовах бідності значні соціальні групи почувають себе виключеними з політичного життя держави і нездатними вплинути на прийняття рішень, що змушує їх звернутися до силових методів боротьби для руйнування існуючої нерівності. Конфлікти із застосуванням насилля завжди спричиняють руйнування накопиченого фізичного, соціального, інституційного та економічного капіталу. Особливо сильно це відчувають громадяни бідних держав, які більш вразливі до глибоких криз і потрясінь. Нездатність забезпечити достатній рівень інвестицій в освіту, охорону здоров'я, спричиняє значне погіршення рівня людського потенціалу і умов життя. Лише деяким державам з низьким рівнем людського розвитку вдалося уникнути внутрішньодержавних конфліктів і досягнути високого